

Anmälan. Trude Haugli, Anna Nylund, Randi Sigurdson och Lena R. L. Bendiksen (red.) *Children's Constitutional Rights in the Nordic Countries*, Brill/Nijhoff, 2020

KARIN ÅHMAN, professor

1. Allmänt

Antologin som ges ut i serien *Stockholm Studies in Child Law and Children's Rights* (Vol. V) är ett välkommet inslag i den rättsvetenskapliga produktionen som rör barns grundläggande rättigheter ur ett komparativt konstitutionellt perspektiv. Den väver samman forskning om barnrätt, konstitutionell rätt och komparativ rätt med FN:s konvention om barns rättigheter (barnkonventionen) som den gemensamma grunden. Författarna är etablerade forskare från Danmark, Norge, Finland, Island och Sverige och de ger sina perspektiv på hur barns rättigheter skyddas i respektive land utifrån ett grundlagsperspektiv. Ingångsvärdet i en sådan jämförande analys är förstås att det finns stora likheter länderna emellan när det gäller skyddet av barn och barns rättigheter och hur barn rent allmänt ska ges utrymme att få komma till tals, bli hörda och få sin uppfattning prövad. Likaså är ingångsvärdet att vi har en hel del gemensamt när det gäller konstitutionell tradition. Men. Boken ger också prov på att vi har olika ingångsvärden när det gäller hur barns

rättigheter skyddas och att det vid en närmare granskning finns en del skillnader att belysa. Likaså vet den konstitutionellt intresserade juristen att det finns – likheterna till trots – en del påfallande skillnader i hur de konstitutionella traditionerna ser ut och hur respektive nordiskt land ser på och tillämpar sina grundlagar. Det finns t.ex. stora skillnader i hur enkelt eller svårt det är att ändra i de olika grundlagarna och hur lagprövningen ser ut i de olika länderna bl.a. med tanke på Europakonventionens ställning och status. I den avslutande jämförelsen fokuseras därför på de skillnader som trots allt förekommer och hur de ska förklaras och värderas. Detta ger boken ett stort mervärde. Min sammantagna uppfattning är att vi behöver flera verk att detta slag (som gör en djupdykning i nordisk komparation) och att i alla fall för egen del, inser jag att det finns stora kunskapsluckor att fylla. Boken kan fungera utmärkt som undervisningsmaterial på fördjupande kurser i ämnen som barnrätt och konstitutionell rätt.

Nedan beskriver jag innehållet lite närmare, vilka teman som presenteras och de slutsatser som ges i det avslutande kapitlet. Jag ger därefter en avslutande sammanfattande bedömning.

2. Bokens teman och slutsatserna

Förutom ett inledande kapitel till boken som behandlar bakgrunden till antologin är den indelad i fyra kapitel som rör dels hur (och om) barns rättigheter skyddas på en konstitutionell nivå, hur principen om barnets bästa (artikel 3 i barnkonventionen) hanteras i nordisk rätt, hur principen om barnets rätt att uttrycka sin åsikter och att bli hörd (artikel 12 i barnkonventionen) hanteras i nordisk rätt och slutligen hur barnets rätt till skydd för familjeliv hanteras i de respektive länderna.

I ett avslutande analyserande kapitel ställer Trude Haugli och Anna Nylund (båda professorer från Tromsø universitet) frågan om konstitutionella rättigheter verkligen betyder något (Do Constitutional Rights Matter?). Inledningsvis konstaterar de att – trots flera likheter länderna emellan – det finns påtagliga skillnader i hur barns rättigheter skyddas i Norden. De söker besvara frågan om hur sammankopplingen och skillnaderna mellan det formella skydd som ges i respektive grundlag med det skydd som ges i vanlig lag och genom rättspraxis från domstolar

ser ut och på vilket sätt som det konstitutionella skyddet kommer till uttryck i praktiken.

När det gäller frågan om konstitutionellt skydd av barns rättigheter belyser skribenterna detta utifrån tre perspektiv; synlighet i grundlagen, hur barn uppfattas som rättighetsbärare och om och hur barns rättigheter genomförs praktiskt med hjälp av olika rättsmedel som tillhandahålls. De konstaterar att den norska grundlagen tydligast synliggör barns rättigheter (artiklarna 104 och 109) och att den svenska regeringsformen (som i denna jämförelse hamnar "sist" bland de nordiska länderna vad avser synlighet) saknar uttryckligt skydd för barns rättigheter i sitt rättighetskapitel men att de däremot finns med i ett mer allmänt målsättningsstadgande i kapitel 1. När det gäller hur man i grundlagarna ser på barn som rättighetsbärare finns det stora skillnader; från att inte alls nämna barn som innehavare av rättigheter (Island) till att ange dem som rättighetsbärare (Finland) eller till att ge dem en uttrycklig rätt till delaktighet (Norge). Norge ligger också i framkant, slutligen, avseende hur barns rättigheter genomförs i praktiken genom olika rättsmedel framförallt i domstol, detta främst beroende på hur utvecklingen av domstolskontroll av grundlagen har sett ut historiskt sett i de respektive länderna.

En intressant fråga som behandlas i antologin och som skribenterna också belyser är hur barnkonventionen (liksom övriga internationella instrument) på olika sätt kompletterar det nordiska konstitutionella skyddet för barns rättigheter. Europakonventionen – som också kan användas i ett barnrättsperspektiv – är t.ex. genomförd på olika sätt. I Norge har denna konvention en semi-konstitutionell ställning och domstolarna tenderar att tolka sina grundlagar konformt med Europakonventionen. Detsamma gäller för svensk del. I Finland och Island har Europakonventionen dock motsvarande ställning som vanlig lag. Alla dessa länder har också inkorporerat barnkonventionen: I Finland och Norge har den – på samma vis som för Europakonventionen – en semi-konstitutionell ställning. I Sverige dock enbart som vanlig lag. Danmark har också slutligen inkorporerat Europakonventionen men den är inte så flitigt använd i rättspraxis. Barnkonventionen är "enbart" ratificerad.

Bokens tre teman om barnets bästa, barnets rätt till deltagande och barnets rätt till familjeliv analyseras. Barnets bästa: I antologin behandlas Norge, Sverige och Finland och skribenterna konstaterar inledningsvis

att det enbart är i norsk grundlag som denna princip återfinns bland de tre länderna. Principen återfinns dock i olika rättsliga sammanhang i samtliga länder såsom i familjerätten, barnavården, adoptionsrätten och immigrationsrätten även om den ges lite olika innebörd beroende på omständigheterna. En slutsats är att om ett rättsområde är politiskt laddad får principen mindre och svagare genomslag. De menar också att i både Sverige och Finland äger en slags konstitutionalisering av denna princip rum. Slutsatsen tycks vara att det finns ett någorlunda enhetligt synsätt på hur man hanterar principen om barnets bästa i respektive behandlat land (den anges inom ramen för flera rättsområden) men att det finns – med tanke på FN:s barnrättskommittés synpunkter – mycket arbete kvar för att genomföra den i enlighet med FN-kommitténs synsätt. Barnets rätt till deltagande: När det gäller barnets rätt till ett så kallat aktivt medborgarskap och politiskt deltagande har barn få möjligheter till sådant i de nordiska länderna med undantag för skolråd e dyl. Inom ramen för offentligt beslutsfattande som rör barn (vårdnad eller tvångsvård t.ex.) är de nordiska länderna – allt enligt skribenterna – dock under förändring. Det pågår stegvis ett förändrat synsätt – som också tar sig uttryck i nya regleringar – på i vilken omfattning och hur barn ska ges möjlighet till delaktighet. Länderna uppvisar olika åldersgränser för deltagande där 15 respektive 12 år är vanliga åldersgränser för deltagande och de varierar länderna emellan på ett till synes oförklarligt sätt enligt skribenterna. Rätten till familjeliv: Flera av de nordiska grundlagarna ger uttryck för ett skydd för familjelivet; det gäller Norge, Island och Sverige (i sitt målsättningsstadgande i regeringsformen). I Finland omfattas även skyddet för privatlivet av familjelivet. I Danmark slutligen anges inget skydd för familjelivet, men ett ingrepp i denna rättighet omfattas dock av skyddet för personlig frihet. Uppsatserna i antologin utgår främst från hur familjerätten är utformad och den uppvisar enligt skribenterna små skillnader.

Spelar det då någon roll hur grundlagen befattar sig med barns rättigheter? Ja det gör det enligt Haugli och Nylund. Genom att ta med barns rättigheter i grundlagen stärks de i lagstiftningsprocessen och grundlagen ska likaledes användas som tolkningsdata för vanlig lag eller annan föreskrift när det är fråga om rättstillämpning som rör barn.

Det påverkar också hur arbetet överlag fortgår om rättigheterna är förankrade i grundlagen, det ger en skjuts framåt.

3. Avslutningsvis

För dem som intresserar sig för både barnrätt och konstitutionell rätt är denna antologi mycket intressant och välkommen. Genom det nordiska komparativa perspektivet skapas ett mervärde som kan bidra till en fortsatt diskussion om hur efterleva och använda barnkonventionen i respektive land. Det som är slående (men inte överraskande) är hur långt man kommit i Norge med att genomföra barnkonventionen i både grundlagen och i praktiken. Detta rimmar dock väl med hur man i Norge i övrigt har hanterat andra FN-konventioner som reglerar rättigheter – genom att ge flera av dem en stark ställning i norsk grundlag och lagstiftning. Förklaringen till de skillnader i synsätt och genomförande som finns är ju – som också bokens författare visar – många. Den konstitutionella kontexten är förstås betydelsefull men även faktorer som hur man ser på folkrättens genomförande, domstolarnas roll och ställning och därmed synen på grundläggande rättigheter i domstolskontrollen och sist men inte minst barns rättigheter i praktiken. Här finns mycket kvar att göra med andra ord!

Denna digitala version är nedladdad från lawpub.se

Den licens som tillämpas för de verk som finns på lawpub.se är Creative Commons CC BY-NC 4.0. Licensvillkoren måste följas i sin helhet och dessa finner du här:

<https://creativecommons.org/licenses/bync/4.0/legalcode.sv>

Sammanfattningsvis innebär licensen följande:

Tillstånd för användaren att

- Kopiera och vidare distribuera materialet oavsett medium eller format
- Bearbeta och bygga vidare på materialet

Villkoren för tillståndet är

- Att användaren ger ett korrekt erkännande, anger en hyperlänk till licensen och anger om bearbetningar är gjorda av verket. Detta ska göras enligt god sed.
- Att användaren inte använder materialet för kommersiella ändamål.
- Att användaren inte tillämpar rättsliga begränsningar eller teknik som begränsar andras rätt att göra något som licensen tillåter.

Se även information på

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.sv>